

Sigida 2

Bana minnu don man di ka bo jwgn na

1 Mun be bana bila mwo la?

Mwo minnu te bo jamana kelen na walima minnu ka laadaw te kelen ye, olu te banaw sowsababu jefo cogo kelen na.

Den ka kwoboli sababu ye mun ye?

Mwo minnu be dugumisenni na, olu ka teli ka a fo ko den bangebaaw ye fen do ke min man ni, walima ko olu ye laada do tana tije.

Dogworo be se ka a fo ko banakise ye den ka bana sababu ye.

Forobakenya baarakela be se ka a fo ko ji numan ni jegen matarafabaliya de ye banaw sababu ye.

Sigida taabolo yelemali cakela be se ka a fo ko denmisenni ka kwoboli banbali sababu ye dugukolo ni nafolo tilacogojuguya ye.

Karamwo be se ka a ko sababu ke kalan matarafabaliya ye. Mwo be bana sababu don ka dan u yere ka donta ni u ka miiriya hake ma. O la, jgn ta ye tije ye bana sababuko la? A be se ka ke tije be dow bolo walima tije fan kelen.

Barisa...

A ka c'a la bana soro be bo kun caman na.

Nin sababu minnu kofra san fe, olu kelenkelen be sen be se ka ke den ka kwoboli sowsababuw la.

Walasa ka bana kunben ani ka a furake ka je, a ka fisa i ka i jija ka kunnafoni dafalen soro banaw kan minnu soro ka teli i ka sigida la ani u sowsababuw mume kan .

Nin gafe in kwob, bana caman jeflen don ka mine ke bi ninini dalilumaw ma walima donniya ka fura bolenw ma.

Walasa ka nin gafe in nafa soro ka je ani ka tacogo numan soro a kwofura lapininew kan, i mago be jo banaw ni u sowsababuw faamuyako numan na ni furakeli donniya sira batoli ye. Nin sigida in kalanni be se ka i deme.

2 Bana suguyaw

Walasa ka i tanga banaw ma ani ka u keɛ, a ka fisa i ka banaw jate kulu fila ye: bana yelemataw ani bana yelemabaliw. Bana yelemataw be bo mogo do la ka yelema mogo were fe, o la a ka fisa ka kenebagato tanga banabagato ma.

Bana yelemabaliw, te bo mogo la ka yelema mogo were fe fiyewu. Sababu werew be olu la. A nafa ka bon ka bana yelemataw don ka bo bana yelemabaliw la.



2.1 Bana yelemabaliw

Bana yelemabaliw sorocogo ka ca, nka u te soro banakise walima fen werew fe minnu be mogo keɛ. U te bo mogo do la ka yelema mogo were fe abada. Banakisefaganw te fosi je nin bana ninnu furakeli la.

Hakilijigin: Banakisefaganw joda fosi te bana yelemabaliw furakeli la.

Bana yelemabaliw misaliw:

Bana minnu be soro fiye bilali fe farikolo yoro do la	Bana minnu be soro fen laseli fe farikolo ma a te min kun	Bana minnu be soro fen do deseli fe farikolo mago be min na
Kolocibana	Faritenebana	Balodese
Sonnabanaw	Sisanbana	Jolidese (sen be a la)
Binnibana	Kenkoro	Bipedimi (sen be a la)
Jolitobana	Fonfoni kinda	Gololabana
Kunbabin	sogwogw min be soro sira fe	Foolo
Jekanfalaka /bugun	Furudimi	
Kanseribana /bon	Dolominbana	
Mogo ni bana minnu be bange:		Hakililabanaw:
Namadorogo New taalen kalamene fe Lujura werew Jalibanaw (tuma dow la) kirinkirinmasiye (sugu dow) Nalomaya		Sigaminebana Jorkojuguya Ka da subagaya la Jatige

2.1 Bana yelemataw

Bana yelemataw be soro banakisew ani fen werew fe minnu be farikolo kele. U suguya ka ca. An be na nimisenw na fanbaw kofw yan minnu be ke banaw sababu ye.

Nimisen minnu be ke banaw sababu ye olu dogoya kojugu fe, olu te ye ne na ni ne ma deme ni misenbonyanan ye (minen be nimisen ninnu yanga bonya fo k'a wara) Sankaranw ka dogo ka sago banakisew kan tugun.

A nafa ka bon kosebe ka a jira ko banakisefagalan (penisilini, teramisini, ni o dogonaw) te mago ne bana were la minnu sababu te banakisew ye. U **joda te sankaran ka bana lawulilenw na**, i n'a fo mura, murasogwogw, joni, (i ka banakisefagalan laje sigida 6 la). I kana sankaranbanaw furake ni fagalanw ye. U te mago ne wa u be se ka dogo kele (i ka banakisefagalanw laje seben ne 55 la).

Bana yelemataw misali

Fenhenamanin minnu be bana bila dogo la	Bana dogo	A yelemacogo	A fura jonjon
Banakisew	Joli nenma	maganna sen fe	Banakisefagalan
	Sogwogwogwogw	Banabagato sogwogwogw dafine fe	
	Sinkorokeredimi/ galakanoro	Sogwogwoli sen fe	
	Damajalan ni danna	Kafogwogwonya sira fe	
	Otite Tulojalandimi	Fijne ni ninakili fe	
	Joli banakisema	Dugumana ani minenw ni fini dogolenw fe	
Negetigebana / Janjyi	Joginnida dogolenw fe	Sani bana ka wuli, kubbennisogwogwoli ye a fura ye	

Fenfenamanin minnu be bana bila mago la	Bana tago	A yelamacogo	A fura jonjon
	Konobolibana daw	Ji wulibali ni tēge nōglenw fe	Farilafaji balo nafama dunni
Sankaran (nimisen min ka daw ni banakise ye)	Mura ni murasogawo Tulodimi Jonin Senfagabana Konobolibana daw	banabagato do ka gereogonya fe, dimogaw ni fiye fe	Dimimadalanw (fura te yen min be se ka sankaranw kefe, banakisefagalan te mago ne u la); sani bana ka wuli, kunbennisogoliw ye u Fura duman ye
	Wulufa	Bagan fatow kinda fe	
	Kurukuruw	Mogaw ka gereogonna fe	Laadalafuraw Cili
	Konoboli daw	Ji wulibali ni tēge nōglenw fe	Keneyaji minni
Banasunfiyenaw	Kaba Sengolon Korosakorosa	Magarogonna fe walima finiw fe	Kiribi, binegiri, tulu muntaw a da la: undecylenic, andesileniki, benzoic banzoyiki, asidi salisiliki; furadunta: nfiyenakabafura
Jatigifagantumuw farikolo la	Nugulataw walima farisogolataw: ntumuw, togogoninsunw, sugunbilenin, segelen	Tēge nōglenw fe, nōglenya, ji banakisema	Fura suguya wewew

Fenjenamanin minnu be bana bila mogo la	Bana togo	A yelemacogo	A fura jonjon
	Jolilata walima farisogolata sumayabana	Sosokinda fe walima dimogo fe	Sumayafuraw nagaminen Daraprim, A kunbenni kama: darapirimu kolorokini
	Mara <i>Trypanosomiasis</i> Sunogobana		Furaw ni furakeli kecogoya caman
Jatigifagantumu minnu be ke farikolo ko kan	Nimi Jatakliw Dabiw Maņa	Banabagatow fe walima u ka finiw	Perimetirini, ka fen sanuman to

3 Bana minnu bolen don olu danfaraw donni geleyaw

Banafurake geleyaw la belebele do ye bana minnu bolen don jigon fe olu danfara donni ye. Bana caman be yen minnu te kelen ye fiyewu, nka i be a soro u doncogo ni u taamasijew bolen don kosebe. Yan, an be misali fila di:



1. Denmisen min be fasa donnin-donnin ka a soro a koro be ka bonya ka taa a fe, a be se ka ke nin bana ninnu do be soro a la:

- Balodese (seben ne __ laje);
- Ntumu sugu minnu be jolidese bila mogo la, olu do be se ka ka ke a koro; (seben ne __ laje);
- Ntumu kumbaw ka bana wulilen (i n'a fo miselintumu), (seben ne __ laje);
- Sumaya kelen bana basigilen ye; (seben ne __ laje)
- Nonkenefarigan, bana min sababu ye nimisen do ye min be ke nonkene wulibali la (seben ne __ laje)
- Bana minnu be bije mine walima kensu; (seben ne __ laje)
- Jolilabon (bon min be joli mine) ; (seben ne __ laje)
- Koronakuru: kuru min be falen korobara koro o sugu do (komkililakanseri komkililabon: bon min be komkili mine); (seben ne __ laje)

2. Senkurulajoli banbali be baliku min sen na, nin bana ninnu be se ka ke o sababu ye

- Jolisirafunu min be soro joli woyocogojuguya fe, (seben ne __ laje)
- Sukarobana; (seben ne __ laje)
- Gololasogogoninje, (seben ne __ laje)
- Kololabana; (seben ne __ laje)
- Kuna; (seben ne __ laje)



Walasa ka nin bana ninnu furake, u kelen kelen be ka kan ka furake u ka u fo ka bo jigon na.

Bana caman damincogo bolen don jigon fe kojugu. Nka ni i ye jininkauw ke ka je anu ka a don i be fen min jini, i be se ka faamuya soro ani ka taamasijew do ye minnu be i deme ka i ka banabagato ka bana sidon

Gafe in koro, an be bana ninnu doncogo ni u taamasijew jontonw jira. Nka tuma do la u taamasijew te kelen ye, o de la mogow te se ka banaw don ka bo jigon na minnu taamasijew ye kelen ye. **O la, bana minnu ta penabo man di, dogotoro don de ka jateminew ni segesegeliw be se ka a to bana in danfara ka sidon ani ka a furake ka ne.**

Baara ke ka dan i ka donta hake ma!

Ni i be baara ke ni gafe in ye, i ka i hakili to a la ko fili be se ka i soro.

I kana i yere ke fen donbaga ye abada ka a soro i te a don.

Ni i ma faamuya jonjon soro bana min kan ani a furakecogo kan, walima ni bana ka gelen kojugu - i be dogotorsoso segere.

3.1 Mago be bana minnu ke kelen ye u forobatogo fe, o banaw be don ka bo jagon na cogo di?

Mago be u ka banaw wele forobatogo caman na togo minnu dara kabini banakisew walima olu kelefuraw ma sidon folo mago fe. Bana minnu te kelen ye nka ni u be taamasije kelenw jira fari la, i n'a fo "fariganjugu" walima "fankelendimi", u tun be to ka olu wele togo kelen na. Duniya yoro caman na, o forobatogo de be fo hali bi. Mago minnu kalanna dogotorya la duguba kono, olu te o togo minnu don wa u fana te baara ke ni u ye. O de kama tuma dow la a be ke mago hakili la ko u kan be "bana minnu ma ko dogotow te ka o banaw furake". O koson u be o sokonobana minnu furake ni jiribuluw ye walima ni sokonofuraw ye.

Tipe na, o sokonobana minnu walima o forobabana donnen minnu fanba ni dogotow ka bana donnenw bee ye kelen ye, u mago doron de be u bo jagon ma.

Bana caman be yen sokonofuraw be mago je minnu na kosebe. Nka bana dow fana be yen, bi fura daliluma dilannenw be fere minnu ma ka je, wa o furaw be se ka ni kisi. O kuma in be boli kerengerennya la banajugu dow kan i n'a fo galakanoro, tifyidi, sogosogoninje, walima jubaatobanaw.

Walasa ka a don ni bana min ka kan ka furake ni bi fura dalilumaw ye ani ka a fura tata don, a ka fisa i ka a jini ka keneyabaarakela kalannenw ka welecogo don a bana na ani gafe in kanta.

Ni i ma i ka bana jinita togo ye nin gafe in kono, i be a jini ni togo were ye walima i be a jini bana suguya kelenw togolasigida kono. I be gafe konokow yoro laje ani a dapeyocoflan yoro.

Ni i ma se ka bana siyadon - sango ni a ka jugu, i be taa dogotorsoso la.

Nin sigida in to be misaliw di banaw forobatogo kan walima u togo koru kan mogow be minnu fo u kelenkelen ma. Tumadow la i be a soru banaw be wele togo do la min ni dogogorow ka togo te kelen ye. Bana minnu te kelen ye o kelenkelen damanatogo dara tuma kelen kelen ka tali ke banako donniya kan.

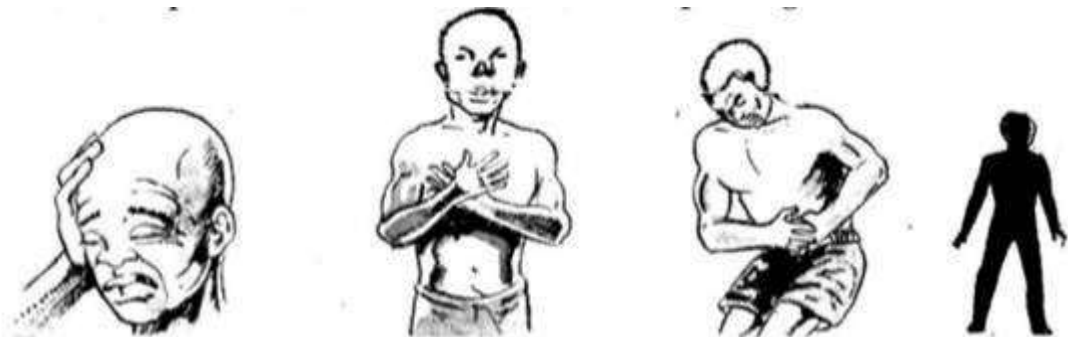
Baara be se ka ke ni nin gafe in ye jamana o jamana koru walima yoru o yoru la o bee damanamisali te soru ka di. O de kama, n ye banaw togo seben tubabukan ni bamanankan na. A be se ka ke o togo ni i ta ftaw te kelen ye. O la, misaliw be i dema ka mogow ka togodacogo don banaw la i ka yoru la.

Yala i be togo don i ka sigidalamogow be nin forobabanaw wele min na wa? Ni i be do don, a seben a tubabukan ne fe.

Bana togo i ka sigida la:

Konkon ka a sababu ke dumuni ye o togo i ka sigida la: _____

A be fo ko konkonabana dow be soru dumuni duntaw de fe, ko dumuni minnu te son duni ma jorun kan walima ko dumuni min ni fura tali te *ben O hakilina si te hakilina jelen ye.*



Bana minnu foli ka teli an fe ka ke konkonbanaw ye ka a sababu ke dumuniw ye olu de file:

Dumuni tinenen ka mogokele: o be fankaw, konkoliw, ani konkimi juguw bila mogow la.

3. Farikolo kunbaliyafenw: o be konkoliw, fankaw, wosiji sumalen boli, ninakilidegun, fari neje ani joru bila mogow la. Faritenebana be mogow minnu na, dumuni dow be yen i n'a fo konkon, fura dow be yen i n'a fo penisilini (penicilline), olu be se ka koru lase o mogow ma.

4. Konkimi suguya caman walima konkonanugutige: konkoliw, fankaw, tifoyidi (i ka sigida 12 laje)

5. Ninakilidegun suguyaw caman: sisan, sinkorokeredimi (i ka sigida 12 laje)

6. Bana minnu be kirinkarali walima mulukuli ke: joroyi, kanjabana walima kungolodimi gelen, denmisenw ka mulukulibana walima kunsemelajolitun.

7. Nsoncunbana: o min ye mogokorobaw ka bana ye (sigida 2).

Dumuniyelemabaliya

A tɔɔ i ka sigida la: _____



Nin jankaro damadɔ be taamasijɛ dɔw jira an be minnu wele ko dumuniyelemabaliya an jalaki kan:

1. Kɔnɔboli walima tɔɔtɔɔnɔnin kɔnɔdimi be min sen kɔɔ.
2. Dumunikolondun.
3. Dɔɔ minkojuguya (i ka biɔɔdimi yɔɔ lajɛ)
4. Furudimi
5. Kɔnɔnantumuw walima jatigifagantumuw wɛrɛw

Fɛn min be wele ko dumuniyelemabaliya o tɛ sɔɔɔ suya fɛ, wa a tɛ furakɛ ni farisusulan ye walima ni ɔaganmusofura wɛrɛw ye. Walasa ka a ban, i be a kun furakɛ.

Kɔnɔdimi

A tɔɔ i ka sigida la: _____

Ni an ko kɔnɔ dimini, an kan be dimi keli ma kɔnɔbara fan dɔ la. O be se ka ke bana caman taamasijɛw ye i n'a fɔ:

1. Kɔmɔkilidimi walima sugunesiralabanaw ;
2. Ni muso don, kuru walima fariladɔn sigili denfanzo walima dɛbe kɔɔ;
3. Kɔnɔnugutige misenniw (i ka kɔnɔboli yɔɔ lajɛ)
4. Belenin



Walasa ka kɔndimiw furake, i be u sɔɔ sababu kele.

Jalibana

A tɔɔ i ka sigida la: _____

Dugumisenw na, kɔɔɔnɔnɔna be bana caman kofɔ. U be a da kungokɔɔfenw na, subagaw la ani hali jinew la. Mɔɔɔw be o banaw furake ni kilisiw ye, ani dafalenw ni bugurinje ye.

Jalibana sababuw

1. **Mɔɔɔ caman** ka jali sababu te fen were ye jatige kɔ ani bisigisuw. Misali la, mɔɔɔ siranko jugu dabali ne, o be ke dusukasi ye a ma fo o hami be a dese ka sunɔɔɔ ani ka dɔ bo a tigi ka kologeleya la bana bolo, wa a fana be se ka na ni kumuji layelenni ye, ni furudimi ye ani bana werew bilali ye a tigi la.

2. **Denmisenw na**, bana min be wele ko jalibana walima kɔɔɔnɔnɔna o sababu te bisigi lankolon ye. O denmisenw be se ka to jɔɔ la. O jɔɔ sababu ye sugojugu ye, farigan jugumanba walima balodese ye. Jali jugumanba sababu be se ka ke banajugu dɔw taamasije ye i n'a fo kanjabana walima janɔyi.

3. **Mɔɔɔkɔɔɔbaw** ka jali sababu be se ka ke dusukunnabana ye walima kunsemelajolitɔn ye (sigida 21).

A furakecogo

Ni jali sababu bɔra bana were la, i ka i jija ka o bana furake ni dɔɔɔɔɔɔ dɔ ka deme ye.

Ni jali sababu ye bisigi ye, i ka a tigi deme ka o hakilinajuguw bo a kun na walasa a ka jali ka nɔɔɔya. O siratige la, laadalafuraw be mago ne tuma dɔw la.

Ni ninakilidegun be jali sen kɔɔ



Taamasijew:

- jatige caman;
- ninakili degunni ni a yelenni;
- jeda birintili;
- dusukun tantanni teliyali ;
- Fasaja.

A furakecogo

- i be i hakili sigi;
- I be i kungolo don sebenfurabore kono; i be o konofije sama.
- I be o konofije sama sanga 2 ka se sanga 3 ma walima fo jatige ka ban.

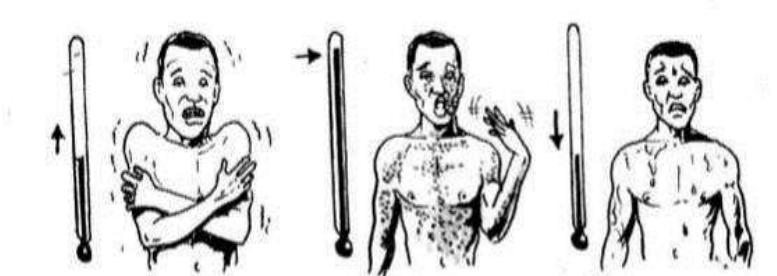
Farigan walima farikalaya



A tɔgo i ka sigida la? _____

Tuma ni tuma, bana caman be wele nin tɔgo la farikalaya be bana minnu sen korɔ.

Walasa ka bana sugu ninnu kunben walima ka u furake ka je, a nafa ka bon i ka u don ka bo jɔɔɔ na.



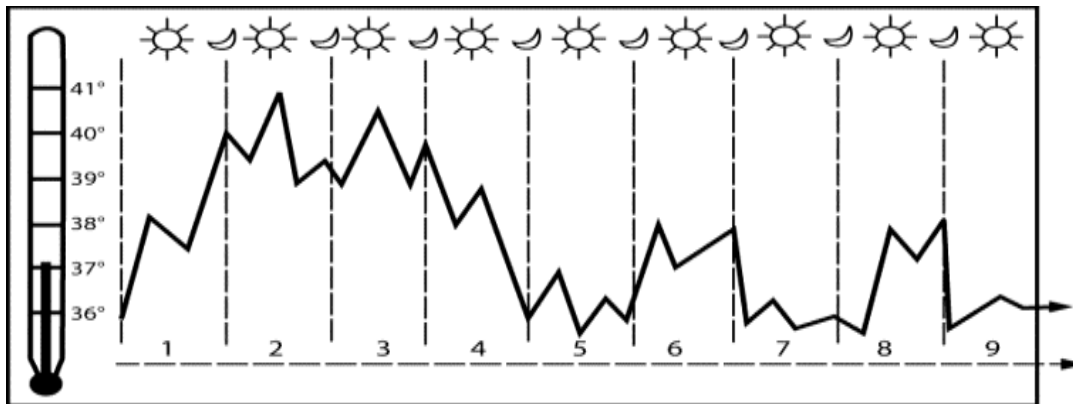
Nin ja ninnu be farikalaya hake jira ka ben ni banaw kelenkelenna ta ye. Nin futenisumanan konoji be banabagato fari kalaya hake jira.

Sumaya

A be damine ni fangadogoya ye, nene ani farigan. Farigan be to ka taa ka segin tile damadwo kono, yereyere (farigannene) be don a sen koro ni a fari kalaya be yelen ka taa, wosili be don a sen koro ni a fari kalaya be jigin ka taa. O ko, a fari be to ka kalaya waati damadwo kono tile 2 walima tile 3 o 3. Don werew la, a tigi be se ka a yere koro, dokonin fara kosebe kan.

Sumaya damanafarigan

Ci kologirin ninnu be fari kalaya yelenni ni a jiginni jira.

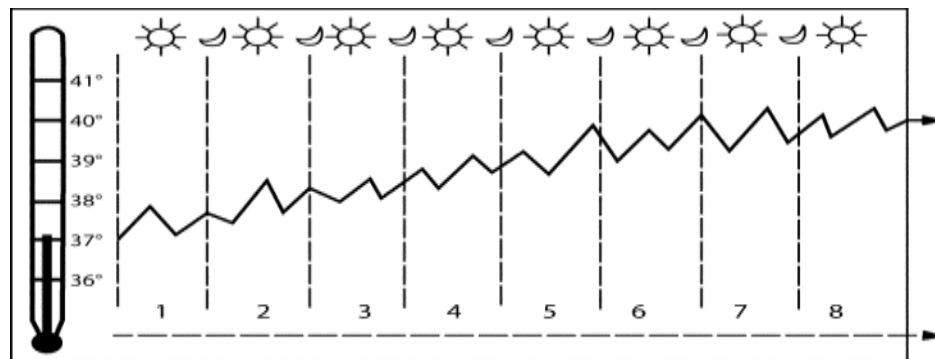


Bana kuntaala (tile hake la).

Tifoyidi

Tifoyidi farigan kecogo

Farigan be juguya ka taa don o don.



Bana kuntaala (tile hake la)

A be damine murafarigan cogo la.

Don o don do be fara farigan hake kan, dusukun tantanni be sumaya, kono be boli, farijidese be na, banabagato be ke i n'a fo fen nitan ani a be to ka yereyere (sigida 13, je 269). A tigilamogo ka bana ka jugu.

Nperefarigan

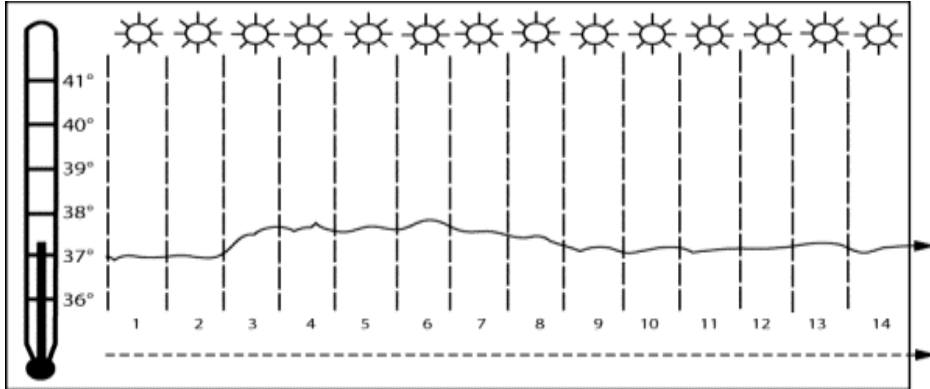
Nin bana in ni tifoyidi bɔlen don. Kurukuruniaw be bɔ banabagato la i n'a fo jɔninsa cogo. A bana man ca Farafinna (sigida 13)

Bijedimi

Bijedimi - a farigan be ke cogo min na

A ka ca a la, fariganba te a la

A ka ca a la, farigan be ban ni nekisew jemanyoro kera nere ye.

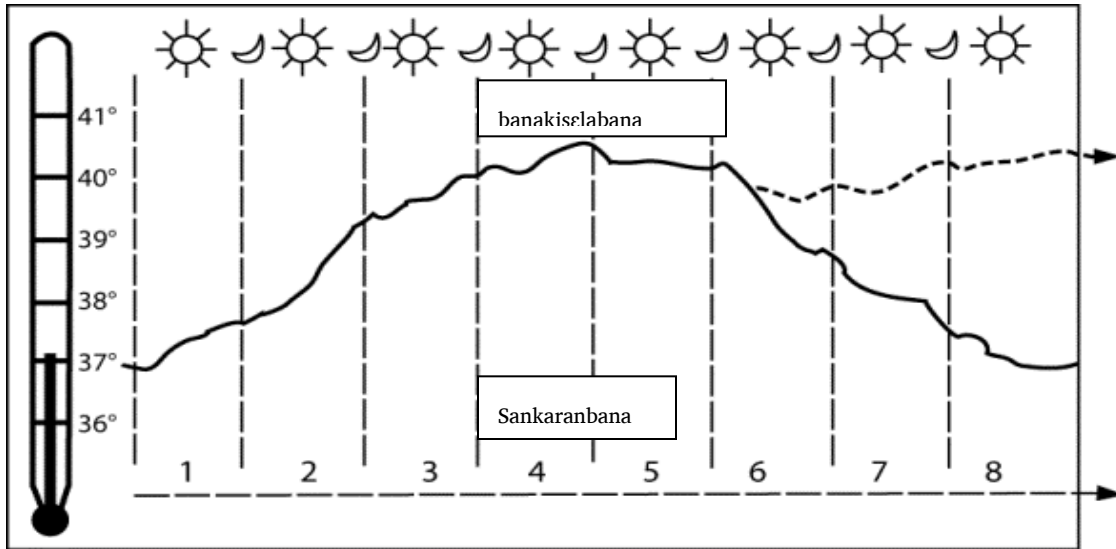


Bana kuntaala (tile hake la)

A nugu be siri, dusukunugu be a mine; a new ni a fari be ke nere ye, a sugune be bilen i n'a fo kokakolaji ; a bo ne be koyokoyo. Tuma dow la a tigi bije be funun ka dimi ke a la. Farigan dɔni be ke a la ani fangadɔgɔya be ke a sen koro kosebe (sigida 12, ne 229).

Galakanɔɔ

Galakanɔɔ - a farigan be cogo min na



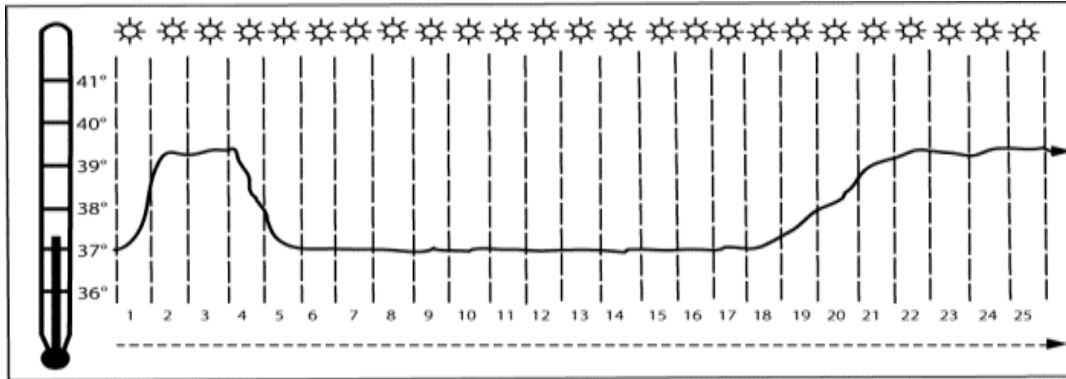
Bana kuntaala (tile hake la)

Ɔɔgɔɔgɔ sen be a la, ka kaari binkenɛnaman ke o sen kɔɔ walima ka o je fin dɔɔni. Farigan be yelen teliya la. Ninakili be yelen, ka to ka tigetige ka filekan ke a la tuma dɔw la. Disidimi be se ka ke a sen kɔɔ. A tigilamɔgɔ ka bana ka jugu.(sigida 12, je 229)

Kolocifarigan

Kolocifarigan - a bana be cogo min na

A damine na: farigan ni ngwɔɔndimi b'a sen k ɔɔ Tile 10 walima 15 ko fe, farigan ni kurutuguda kolocibana taamasijɛ werew be na ɲɔɔn fe.

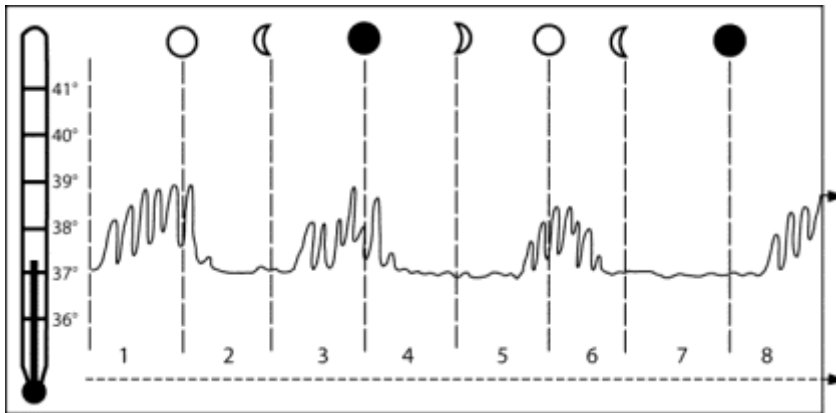


Bana kuntaala (tile hake la)

Kolocibana ka ca denmisenniaw ni denkwɔɔbaw de la. A tigi kurutugudaw be a dimi. Farigan juguman be ke a la. Farigan ka telia ka na mimi ko fe. A tigi disi be se ka a dimi, a ninakili be degun. Walima a senw ni a bolow be lamaga a sago te min na (sigida 12 ni 22)

Nɔɔkenefarigan

Nɔɔkenefarigan - a farigan be cogo min Yelenkajiginfarigan don. A be yelen wula fe ni ka jigin su fe. na



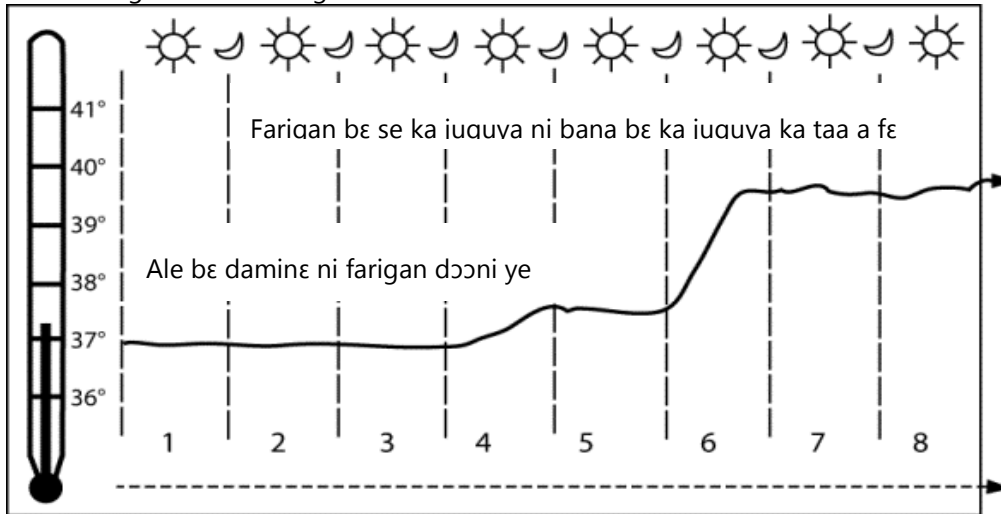
Bana kuntaala (dɔɔkɔkun hake la)

A be damine dɔɔni-dɔɔni ni segen ye, kungolodimi ani kololadimi. A tigi fari be kalaya, a be wɔsi ka caya sufe. Farigan be to ka taa ka segin tile damadɔw kɔɔ. O be se ka to sen na fo kalo walima san caman (sigida 13).

Jubaatɔfarigan walima farigan jiginni ko fe

A farigan be damine jiginni temenen ko tile folo walima a tile filanan. A damine na, ni farigan dɔɔni be ke a la, ka farigan juguman tugu o la, ka ji jeman kasa goman ke a sen korɔ. Dimi be ke a sen korɔ ani basibɔn tuma dɔw la (sigida 18).

Jubaatɔfarigan - a be ke cogo min na



Tile hake jiginni ko fe

Nin bana ninnu fen o fen be wele ko “farigan”, olu bee be se ka ke bana jugu ye. Bana dɔw be yen u ni minnu bɔlen don nka minnu yeli man teli. Misali la, farigan min kuntaala ye kalo kelen sɔrɔ walima sufewɔsiliba, o be se ka ke sida ye (ɲe 399). A nafa ka bon aw ka taa dɔgɔɔrɔ segere joona.